

DEVELOPMENT OF SMALL ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC CRISIS

K. Yuriy

National University of Food Technologies

Key words: <i>Small enterprise Economic crisis</i>	ABSTRACT In the article determines the role of small enterprise in the get over of crisis and the stage of development of small business for 2010—2012 in accordance to quantity of small enterprises, number of employees and amount of realized production are investigated. Problems which slow down the further development are marked.
Article history: Received 00.00.2013 Received in revised form 00.00.2013 Accepted 00.00.2013	
Corresponding author: K. Yuriy Email: npnuhy@ukr.net	

РОЗВИТОК МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

К.К. Юрій

Національний університет харчових технологій

У статті визначено роль малого підприємництва в подоланні кризи й досліджено стан розвитку малого бізнесу у 2010—2012 рр. за показниками кількості малих підприємств, зайнятих на них робітників та обсягів реалізованої продукції. Зазначено проблеми, що гальмують його подальший розвиток.

Ключові слова: мале підприємництво, економічна криза.

У період світової кризи проблеми спаду економічного і соціального розвитку, подолання бідності та забезпечення високого рівня життя громадян в Україні значно загострилися. Пошуки чинників подолання кризових явищ в економіці передусім спрямовані на створення більш сприятливих умов для підприємництва як основи сталого розвитку країни.

Малий бізнес здатен за державної підтримки створювати робочі місця, зменшуючи соціальну напругу в суспільстві та сприяючи його демократизації, забезпечувати досить вагомому частку бюджетних надходжень у вигляді податків, виробляти та розповсюджувати товари й послуги, які не мають аналогів, послаблювати монополізм і сприяти вільній конкуренції. Проте в Україні не створено сприятливого середовища для функціонування малого бізнесу, що проявляється у низці причин економічного, організаційного,

правового, соціально-психологічного характеру, які стримують його розвиток, тому особливої актуальності набуває дослідження стану та проблем розвитку малого підприємництва в умовах подолання фінансово-економічної кризи.

В Україні питанням підприємницької діяльності приділяється значна увага. Проблеми розвитку малого бізнесу висвітлено в працях таких вітчизняних науковців, як: З. Варналій, Л. Вороніна, Н. Соболь, Л. Колеснікова. Роль і місце малого бізнесу у розвинутих ринкових економіках досліджували: Т. Кондратюк, О. Кужель, В. Ляшенко, О. Мазур, І. Михасюк, В. Сизоненко, С. Соболь, В. Ткаченко та інші. Проте вплив спаду економіки на підприємницьке середовище і, навпаки, вплив діяльності малих підприємств на нівелювання кризи зацікавила вітчизняних науковців наприкінці 2008р., коли світова криза переросла межі національних економік, розповсюдилась на переважну більшість країн, стала реальною загрозою економічному та суспільному розвитку.

Метою дослідження є розгляд стану і тенденцій розвитку малого підприємництва в Україні в умовах економічної кризи, а також виокремлення основних проблем і перешкод, що гальмують темпи росту малого підприємництва.

Світова фінансова криза 2008—2009 рр. виявила неефективність сучасних методів регулювання економіки в умовах її глобалізації. Передусім це стосується регулювання діяльності малих підприємств. Така ситуація спричинена значною взаємозалежністю економік окремих країн, у тому числі й України, від зовнішніх ринків, що, у свою чергу, доводить високу залежність її економіки від стану світової економіки [5, с. 25].

Стабільно функціонуючий сектор малого підприємництва спроможний зменшити негативний прояв кризових явищ на економіку країни і, зрештою, нівелювати руйнівні наслідки кризи. Роль малого підприємництва у подоланні кризових явищ така:

– насичуючи ринок товарами та послугами, задовольняючи серійний, а також індивідуальний попит окремих категорій споживачів (що неспроможний здійснювати великий бізнес), розширюючи асортимент і підвищуючи якість продукції, мале підприємництво відіграє позитивну стабілізуючу роль у подоланні інфляційних процесів;

– у ринковій економіці мале підприємництво має потенціал до сприяння вирішенню проблем швидкої переорієнтації ресурсів із менш ефективного виробництва в більш ефективне (для задоволення нових потреб споживачів, більш прибуткове) під час змін кон'юнктури ринку, тобто має потенціал розвитку навіть під час кризи. Мале підприємництво, орендує майно низькорентабельних і збиткових підприємств, перетворюючи наявні виробничі потужності на прибуткові й потрібні суспільству, може відіграти вагомий роль в економії бюджетних коштів;

– у вирішенні фінансово-економічних проблем сектор малого підприємництва як важливий платник податків відіграє важливу роль, сприяючи вирішенню проблеми дефіциту державного бюджету і надаючи можливість державі розробляти та фінансувати свої економічні й соціальні програми;

– виконуючи важливу роль поглинання робочої сили, мале підприємництво сприяє створенню нових робочих місць і запобігає зростанню безробіття, значно пом'якшує соціально-психологічні проблеми ринкової економіки.

ЕКОНОМІКА І СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Згідно зі статичними даними [3], в Україні малі підприємства складають нині 94,3 % від загальної кількості всіх підприємств — суб'єктів підприємницької діяльності. Основні показники діяльності малих підприємств за 2009—2012 рр. наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Основні показники розвитку малих підприємств в Україні за 2010—2012 роки

Показник	Роки		
	2010	2011	2012
Кількість малих підприємств, одиниць	357241	354283	344048
Кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	78	77	76
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	2164,6	2091,5	2051,3
Кількість найманих працівників, тис. осіб	2043,7	2011,8	1951,6
Середньомісячна заробітна плата по малих підприємствах, грн.	1185,5	1317,7	1623,15
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.	568267,1	607782,4	672653,4
Частка обсягу реалізованої продукції малих підприємств до загального обсягу реалізації, %	16,9	15,2	16,0
Фінансові результати діяльності малих підприємств до оподаткування, млн. грн.	-15647,1	-5057,3	-9254,0
Частка підприємств, що одержали прибуток, до загальної кількості малих підприємств, %	58,6	65,0	64,4

Згідно з Господарським кодексом України, малими (незалежно від форм власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує 70 млн. грн. [1]. У 2010 р. таких підприємств налічувалось 357 241. Проте, починаючи з 2011 р., спостерігається тенденція поступового зменшення їх загального обсягу (на 2958 одиниць менше порівняно з 2010 р.) до 344 048 одиниць у 2012 році.

Одним із показників розвитку малого підприємництва є показник їх кількості в розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення країни. Саме він показує ступінь насичення ринку невеликими підприємницькими структурами, а отже, й міру пристосування до мінливого економічного середовища в період кризи [2]. Так, кількість підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення поступово зменшилась з 78 одиниць у 2010 р. до 76 одиниць у 2012 році.

У 2012 р. всього в малому бізнесі було зайнято близько 2051,3 тис. осіб. Їхня офіційна середньомісячна заробітна плата складала 1623,15 грн, що на 437,65 грн більше, ніж у 2010 р., і на 305,45 грн більше, ніж у 2011 році.

У 2010—2012 рр. поступово збільшується обсяг реалізованої продукції малими підприємствами, проте у 2011 р. частка обсягу реалізованої продукції малих підприємств до загального обсягу реалізації сягнула найменшого значення 15,2 %.

Аналізуючи фінансові результати малих підприємств від звичайної діяльності до оподаткування, необхідно зазначити, що 58,6 % малих підприємств були прибутковими у 2010 році. Однак фінансові результати діяльності малих підприємств мали негативне сальдо. Аналогічна ситуація спостерігається і в 2011—2012 рр., коли частка прибуткових підприємств складала 65,0 % та 64,4 % відповідно, а загальний фінансовий результат діяльності малих підприємств становив 5057,3 млн. грн. збитку у 2011 р. і 9254,0 млн. грн. збитку у 2012 році.

Про найбільший спад підприємницької активності у 2011 р. свідчить те, що цей рік також став єдиним протягом 2005-2013 рр., коли вперше було зафіксовано вище число знятих з обліку підприємців, ніж зареєстрованих (248 763 порівняно зі 175301 фізичною особою-підприємцем). Наступний 2012 р. також не відзначається ростом підприємницької активності, адже число знятих з обліку все ж перевищувало число зареєстрованих на 21 636 осіб. У першій половині 2013 р. станом на 1 липня число зареєстрованих в незначній мірі перевищило число фізичних осіб-підприємців, підприємницьку діяльність яких припинено (80 402 порівняно з 80 287 фізичними особами-підприємцями) [4].

Негативну тенденцію, яка розпочалася у 2011 р., можна пояснити тим, що станом на 1 січня 2011 року припадає введення в дію нового податкового кодексу та початок податкової реформи. Даний фінансовий документ, який здійснив значний вплив на підприємницьку активність у країні, незважаючи на вже введені законодавцями поправки, і досі містить недоліки: негативні умови оподаткування для середнього й особливо малого бізнесу; обмеження кола осіб, що можуть користуватися спрощеною системою оподаткування тощо.

Фінансова криза 2008—2009 рр. завдала удару і по банках — основному джерелу зовнішнього фінансування для малого й середнього підприємництва, та, власне, і по підприємцях. Підприємці постраждали від економічного спаду, скорочення замовлень і залишилися без доступу до фінансування, а частина з них — з великим боргом перед банками, що значно подорожчав у результаті девальвації гривні на понад 60 %. За роки повільного економічного відновлення поновити доступ малого підприємництва до кредитування не вдалося.

Відповідно до опитування банків, яке проводив Центр соціально-економічних досліджень «CASE Україна» у травні-червні 2013 р., обсяг портфеля кредитів малому та середньому бізнесу в 2012 р. у більшості банків був більш як на 30 % нижчий, ніж у передкризовому 2008 р. [6]. Банки підтверджують, що їхні вимоги до фінансового стану та застави від малих і середніх підприємств-позичальників стали жорсткіші, вони частіше відмовляють таким клієнтам у наданні кредитів порівняно з докризовим періодом, при цьому частка кредитів у кредитному портфелі банків на розвиток бізнесу зменшилася.

Основними перешкодами для нарощення банками кредитування малих і середніх підприємств є: накопичені проблемні кредити і негативні очікування щодо розвитку економічної ситуації в Україні; неефективність судової системи, а отже, неможливість захистити свої права кредиторів у судах або домогтися швидкого виконання приписів виконавчою службою; непрозорий бізнес малого та середнього підприємництва і пов'язані з цим ризики кредитування.

Під час кризи як розвинені країни, так і країни, що розвиваються, широко використовували такі короткострокові заходи підтримки сегмента малого підприємництва, як державні гарантії і пряме державне кредитування; відшкодування відсоткових ставок та надання банкам ресурсів для кредитування малого бізнесу тощо. В Україні фінансова підтримка малого і середнього підприємництва надається через Український фонд підтримки підприємництва та регіональні фонди, але за розміром і кількістю підтриманих підприємств надана грошова допомога не може мати значний вплив на розвиток малого підприємництва.

Так, у 2012 р. регіональними фондами підтримки підприємництва на відшкодування відсотків за кредитами, пільгові кредити на підтримку бізнес-проектів малого бізнесу було фактично витрачено 11 млн грн і підтримано 139 підприємств в 24 областях, АР Крим, м. Києві та м. Севастополі. При цьому в 9 з 27 регіонів (Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Житомирська, Львівська, Сумська, Тернопільська, Миколаївська області та м. Севастополь) підтримка малому бізнесу фактично не надавалась. У 10 регіонах відшкодування за кредитами та інвестиції (пільгові кредити) отримали від одного до п'яти підприємств. У Київській області 49 підприємств отримали фінансування на реалізацію своїх бізнес-проектів, а найбільша загальна сума підтримки у м. Києві склала 2 млн. грн. Загалом, сума відшкодування відсотків для одного малого підприємства складала від 18 тис. грн. (Рівненська область) до 100 тис. грн. (Чернівецька та Чернігівська області), а сума інвестицій на реалізацію бізнес-планів коливалась у межах від 9 тис. грн. (Київська область) до 188 тис. грн. (Одеська область) [6]. Тобто незначна кількість малих підприємств, яка отримує пряму фінансову підтримку, робить її несуттєвою і непомітною для всього сегмента малого підприємництва.

Аналізуючи основні показники розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні, варто зазначити, що потенціал для реалізації покладених на них завдань достатній, проте він ще досі не задіяний. Уповільненість розвитку малих підприємств в Україні визначається наявністю суттєвих проблем і перешкод, основними серед яких є:

- недосконалість законодавства як з питань розвитку малого підприємництва, так і підприємництва в цілому;
- високі податки, що змушує деяких суб'єктів малого та середнього підприємництва йти в тіньову економіку;
- обмеженість доступу до кредитних ресурсів;
- відсутність дієвого механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу;
- недосконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств;
- недостатня матеріально-технічна ресурсна база;
- обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення;
- недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності.

Висновок

Стабільно функціонуючий сектор малого підприємництва в Україні спроможний зменшити негативний прояв кризових явищ на економіку країни. В той же час саме мале підприємництво найбільше потерпає від кризи. Протягом 2010—2012 рр. зменшилась як загальна кількість малих підприємств, так і в розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення. Також зменшилась кількість зайнятих і найманих працівників. Незважаючи на зростання обсягу реалізованої продукції, фінансові результати діяльності малих підприємств до оподаткування мають значне негативне значення. Пряма державна фінансова підтримка малому підприємництву є несуттєвою та непомітною, тому вирішення існуючих проблем розвитку малого підприємництва в Україні, створення відповідного середовища потребують докорінної перебудови державної політики щодо сприяння цьому сектору економіки. Зокрема, йдеться про створення відповідної правової бази, фінансово-кредитну та матеріально-технічну підтримку, науково-методичне, інформаційно-консультативне й кадрове забезпечення малого підприємництва.

Література

1. *Господарський кодекс України* // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2>
2. *Красота О.* Мале підприємництво: економічна сутність та роль у подоланні кризи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://papers.univ.kiev.ua>
3. *Основні показники розвитку малих підприємств / Державна служба статистики України* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. *Офіційний сайт Державної реєстраційної служби України* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.drstu.gov.ua/>
5. *Проблеми державного регулювання діяльності малих підприємств: Наук.-метод. посіб. / Т.В. Березянко, О.В. Ваганова, Р.В. Руднік / За ред. Березянко Т.В.* — К.: ІПДО НУХТ, 2012. — 120 с.
6. *Центр соціально-економічних досліджень CASE Україна* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.case-ukraine.com.ua>

РАЗВИТИЕ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Е.К. Юрий

Национальный университет пищевых технологий

В статье определена роль малого предпринимательства в преодолении кризиса и исследовано состояние развития малого бизнеса в 2010—2012 гг. по показателям количества малых предприятий, занятых на них рабочих и объемов реализованной продукции. Отмечены проблемы, которые тормозят его дальнейшее развитие.

Ключевые слова: малое предпринимательство, экономический кризис.